

Verslag Stakeholder Workshop:

KANSEN EN KNELPUNTEN VAN EXPORTKETENS VAN GROENTEN UIT SURINAME NAAR NEDERLAND

als onderdeel van

**PROJECT: TUINBOUWTECHNOLOGISCHE VERNIEUWINGSIMPULS VOOR DE
GROENTETEELT IN SURINAME (*SURITUIN*)**

Deelproject: Training en capaciteitsopbouw

P. Y. Milton, R. Debie en S.G. Wiersema

Paramaribo, februari 2005

Inhoud:

1. Inleiding	5
2. Voorbereiding van de workshop	5
3. Verslag van de stakeholder workshop.....	6
PRESENTATIES VAN STAKEHOLDERS	6
KNELPUNTEN	7
OPMERKINGEN	8
4. Conclusies en aanbevelingen	8
5. Bijlagen.....	9
BIJLAGE 1. UITNODIGING STAKEHOLDER WORKSHOP.....	9
BIJLAGE 2. SWOT ANALYSE GROENTE SUB-SECTOR VAN SURINAME	13
BIJLAGE 3. PROGRAMMA VAN DE WORKSHOP.....	15
BIJLAGE 4. NOTULEN VAN DE WORKSHOP.....	17
BIJLAGE 5. WELKOMSTWOORD VAN MEVR. P.Y. MILTON, L.V.V.....	27
BIJLAGE 6. TOESPRAAK VAN DR. A.P. EVERAARTS, PPO.....	29
BIJLAGE 7. OPENINGSSPEECH VAN DE MINISTER VAN L.V.V. MR. G. GANGARAM PANDAY.....	31

1. Inleiding

Het Ministerie van LVV in Suriname heeft m.b.t. de export van groenten de volgende doelen voor ogen:

- Behouden van de export van groenten naar de Europese markt en eventueel het vergroten van het exportvolume van Surinaamse groenten en fruit naar Nederland
- Het verkrijgen van markttoegang tot de CARICOM markt
- Het consolideren van duurzame relaties tussen Surinaamse producenten en Nederlandse afnemers

Voorwaarde voor het optimaal benutten van kansen in de export markt is goede samenwerking in de keten tussen de diverse actoren (stakeholders). Gezamenlijk bepalen zij het functioneren van de keten m.b.t. kwaliteit, kwantiteit en winstgevendheid. Voor een evenwichtige analyse van knelpunten in de keten is het noodzakelijk de stakeholders in de exportketen de mogelijkheid te bieden hun standpunten naar voren te brengen.

In het project Surituin is daarom een stakeholder workshop gepland waarin relevante stakeholders zijn uitgenodigd deel te nemen aan een discussie betreffende kansen en knelpunten in de exportketen van groenten uit Suriname naar Nederland. De uitkomst van de knelpuntenanalyse en prioriteitsstelling is de basis voor vervolgvactiteiten in het project Surituin.

2. Voorbereiding van de workshop

Ter voorbereiding van de stakeholder workshop hebben alle stakeholders een uitnodiging ontvangen met een beschrijving van doel van de workshop, genodigde deelnemers, voorlopig programma, en instructies voor de presentaties (zie bijlage 1). De uitnodiging is verzonden naar de volgende stakeholders:

- telers
- voorlichting
- onderzoek
- luchthaven
- exporteurs
- overheid
- enkele importeurs

Verder heeft er enkele dagen voor de workshop een bijeenkomst plaatsgevonden tussen medewerkers van de Onderdirectoraten Onderzoek en Landbouw van het Ministerie van LVV met exporteurs en producenten. Tijdens deze bijeenkomst zijn de kansen, bedreigingen, sterkten en zwakten voor wat betreft de groente sub-sector van Suriname geïdentificeerd (SWOT analyse). Deze bijeenkomst heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de voorbereiding op de knelpunten analyse zoals deze tijdens de stakeholder workshop is uitgevoerd. De resultaten van de SWOT analyse zijn weergegeven in bijlage 2.

3. Verslag van de stakeholder workshop

De workshop werd gehouden op 3 februari 2005 te Paramaribo en is geopend door de minister van LVV. Het aantal deelnemers lag rond 50, waaronder vertegenwoordigers van onderzoek, voorlichting, beleid, luchthavenbeheer, exporteurs. Onder de deelnemers was ook een vertegenwoordiger van de importeurs in Nederland.

Het programma van de workshop staat in bijlage 3 en de volledige notulen van de workshop zijn weergegeven in bijlage 4. Het welkomstwoord van mevr. P.Y. Milton, de toespraak van Dr. A.P. Everaarts en de openingsspeech van de minister van L.V.V. Mr. G. Gangaram Panday zijn opgenomen in respectievelijk bijlage 5, 6 en 7.

PRESENTATIES VAN STAKEHOLDERS

De vertegenwoordigers van de diverse stakeholder groepen gaven een korte presentatie met hun visie op kansen en knelpunten in de exportketen van groenten uit Suriname naar Nederland. De belangrijkste punten van deze presentaties en de daarop volgende discussie kunnen als volgt worden samengevat:

- Vertegenwoordiger van exporteurs (spreekt ook namens een aantal telers):
  - o De teelt van groenten moet worden verbeterd, o.a. door betere bemesting, gebruik van goed zaaizaad en toepassing van optimale teelttechnieken.
  - o De verpakking van de groente is van matige kwaliteit en leidt tot aanzienlijke verliezen van het product.
  - o Export procedures en vereiste documentatie zijn tijdrovend en soms onduidelijk.
  - o De overheid zou een actievere rol moeten spelen om de exportketen te ondersteunen.

- Vertegenwoordiger van importeurs in Nederland:
  - o De verpakking van de groenten laat veel te wensen over; deze is nauwelijks veranderd in de laatste 30 jaar.
  - o Kouseband is in Nederland verreweg de belangrijkste groente uit Suriname
  - o Suriname verliest marktaandeel wat betreft kouseband aan China en Santo Domingo.
  - o Kwaliteit van Surinaamse kouseband moet verbeteren (rassen, zaaizaad).
  - o Het traject voorafgaand aan export in Suriname duurt te lang vooral omdat er geen koeling plaatsvindt.
  - o Het totale verlies aan productwaarde bij aankomst in Nederland is rond 25 %. Dit zou kunnen worden verminderd tot 2 % als oogst, sortering, verpakking, transport en koeling zouden worden geoptimaliseerd.

- Luchthavenbeheer:
  - o Er zijn nieuwe koelfaciliteiten gebouwd op de luchthaven.
  - o De tarieven en regels voor gebruik van de koelcellen zijn nog niet vastgesteld.
  - o Het is nog onduidelijk welke exporteurs de faciliteiten zullen gaan gebruiken.
  - o Er heeft nauwelijks overleg plaatsgevonden met de exporteurs wat betreft de behoefte aan koelcapaciteit en inrichting van de faciliteiten.
  - o Er zijn vragen over het feit dat de koelfaciliteiten net buiten de luchthaven liggen. Dit betekent dat de producten tijdens douane afhandeling ongekoeld zullen zijn.

- Afdeling Plantenbescherming, Ministerie van LVV:
  - o De belangrijkste taak van de afdeling is er op toe te zien dat stakeholders in de export keten zich houden aan de voorschriften m.b.t. voedselveiligheid.
  - o Er is een tracing en tracking systeem opgezet voor export producten.
  - o Er ontbreekt een laboratorium voor het bepalen van residuen.

- Telers
  - o De productie van tuinbouwgewassen moeten verder worden geprofessionaliseerd.
  - o De telersorganisaties zoals cooperaties zijn zwak en bieden vaak onvoldoende steun aan individuele telers.

KNELPUNTEN

Op grond van de presentaties en discussies zijn de volgende knelpunten vastgesteld in de exportketen van groenten. De knelpunten zijn gerangschikt naar volgorde van prioriteit:

1. Verpakking
Zowel het materiaal als het formaat van de verpakking moet worden verbeterd. Op grond van lopend onderzoek kunnen binnenkort aanbevelingen worden verwacht. Een kosten – baten analyse van het gebruik van verbeterde verpakking is essentieel.

2. Kennis van de eisen van de markt (consument)
Een inventarisatie van de normen en standaarden voor Surinaamse groenten in Nederland is noodzakelijk om de exportketen in Suriname hier op af te kunnen stemmen.

3. Teelt
Optimalisering van de teelt met aandacht voor rassenkeuze, bemesting, teelt, bestrijding van ziekten en plagen is nodig om kwaliteit en productie te verhogen en productiekosten te verlagen. Om meer continuïteit in aanbod van groenten te kunnen garanderen moet de mogelijkheid worden onderzocht om jaarrond te kunnen produceren d.m.v. beschermde teelten.
De informatievoorziening aan telers en exporteurs betreffende toegestane en verboden chemische middelen moet worden verbeterd. Alternatieven voor verboden middelen moeten worden onderzocht.

4. Logistiek en exportprocedures (documentatie)
Om de periode voorafgaand aan de export te verkorten moet worden nagegaan of de exportprocedures kunnen worden vereenvoudigd.

5. Bewerking van producten
Bijna de gehele export van groenten bestaat uit vers product. Bewerking van producten zoals snijden, wassen en conserveren geeft toegevoegde waarde en kan de exportverliezen reduceren. Het verdient aanbeveling om de exportkansen van bewerkte producten nader te onderzoeken.

OPMERKINGEN

De presentaties en discussies tijdens de workshop geven aanleiding tot de volgende opmerkingen:

1. De exporteur heeft een cruciale positie in de exportketen. De exporteur is in de positie om verbeteringen in de keten te realiseren. Hij is relatief goed geïnformeerd over de eisen van de importeur en kan deze eisen doorgeven aan de teler.
2. Gezien bovenstaande lijkt het wenselijk dat de overheid blijft investeren in de exporteur (training, informatie voorziening, etc).
3. Hogere inkomsten zijn de belangrijkste drijfveer om onderzoeksresultaten (betere verpakking e.d.) in de keten toe te passen. Er is daarom een kosten-baten analyse nodig van alle voorstellen tot verbetering. Verder is er meer inzicht vereist hoe de extra marges resulterend van deze verbeteringen over de ketenactoren worden verdeeld.
4. Er bestaat wantrouwen tussen exporteurs en overheid. De rol en verantwoordelijkheid van iedere stakeholder in de keten is onvoldoende duidelijk aan betrokkenen.
5. Regelmatige communicatie tussen alle stakeholders in de exportketen verdient aanbeveling.

4. Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de stakeholdersmeeting kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

1. De Nederlandse markt biedt kansen voor uitbreiding van de export van groenten van Suriname naar Nederland.
2. Kouseband is het belangrijkste export gewas en zal als pilot gewas dienen in verder onderzoek.
3. De belangrijkste vervolgacties om knelpunten in de exportketen op te lossen zijn:
  - a. Voortzetting van het onderzoek m.b.t. verpakking.
  - b. Inventarisatie van markteisen in Nederland m.b.t. kwaliteit, normen en standaarden van het product.
  - c. Optimalisering van de teelt van kouseband in Suriname.
4. Het verdient aanbeveling om een studietour naar Nederland te organiseren voor exporteurs, telers en relevante overheidsstaf uit Suriname om de markteisen voor Surinaamse groenten te inventariseren en afspraken te maken met importeurs in Nederland over verbetering van de exportketen.
5. Om het effect van voorgestelde verbeteringen in de keten te kunnen kwantificeren verdient het aanbeveling een proefzending van groenten door de exportketen te sturen en de effecten op kwaliteit en marktwaarde in Nederland te meten.

5. Bijlagen

BIJLAGE 1. UITNODIGING STAKEHOLDER WORKSHOP.

PROJECT: Tuinbouwtechnologische vernieuwingsimpuls voor de groenteteelt in Suriname (SURITUIN)

Stakeholder workshop:

“Kansen en knelpunten van export ketens van groenten uit Suriname naar Nederland”

Datum: woensdag 2 februari 2005

Achtergrond van de workshop:

Samenwerking in de keten van productie, verpakking, handel en export van groentegewassen is een voorwaarde voor het optimaal benutten van kansen in de export markt. De diverse actoren (stakeholders) van de keten bepalen gezamenlijk het functioneren en de winstgevendheid van de keten. Knelpunten in de keten kunnen algemeen geldend zijn voor alle stakeholders maar sommige knelpunten zijn specifiek voor een bepaalde stakeholder. Het is daarom van belang dat iedere stakeholder zijn/haar visie geeft op de knelpunten en kansen van de export ketens van groenten uit Suriname naar Nederland.

Het is de bedoeling dat in de stakeholder workshop de huidige stand van zaken m.b.t. knelpunten worden geanalyseerd en gerangschikt naar belangrijkheid. De ervaringen en resultaten van het project in 2004 worden hierin meegenomen. De knelpunten analyse wordt de basis van het onderzoeksprogramma en de projectplanning voor 2005.

Doel van de workshop:

1. Identificeren van knelpunten en kansen in de exportketen van groenten naar Nederland
2. Vaststellen van de prioriteit van de aangegeven knelpunten in de exportketen
3. Keuze van pilot groentegewas voor het project SURITUIN

Deelnemers aan de workshop:

De volgende stakeholders of stakeholdergroep worden uitgenodigd deel te nemen aan de workshop:

- telers
- voorlichting
- onderzoek
- transport/luchthaven
- exporteurs
- overheid
- importeurs (indien mogelijk)
- detailhandel (indien mogelijk)

Iedere stakeholdergroep kan worden vertegenwoordigd door één of meer personen.

Programma van de workshop:

08.30 – 08.45	Welkom en Introductie van de deelnemers
08.45 – 09.00	Doel van de workshop en verwachte resultaat aan het einde van de dag
09.00 – 10.00	Presentaties door stakeholders (4x 15 minuten, 10 minuten per presentatie, 5 minuten voor inhoudelijke vragen)
10.00 - 10.20	Pauze, Koffie, thee, snack
10.20 - 11.05	Presentaties door stakeholders (3x 15 minuten)

11.05 – 12.30	Samenvatting van knelpunten en ranking van prioriteiten
12.30 – 13.30	Lunch
13.30 – 14.00	Presentatie samenvatting resultaten
14.00 – 14.45	Keuze van pilot groentegewas
14.45 - 15.00	Pauze
15.00 – 15.40	Voorstellen van mogelijke oplossingen van genoemde knelpunten, planning van projectactiviteiten in 2005
15.40 – 16.00	Afspraken met stakeholders over contact, betrokkenheid en eventuele inzet, samenvatting dag, afsluiting

Presentaties door de stakeholders

Stakeholders worden uitgenodigd om een presentatie van 10 minuten te geven. Per stakeholdersgroep wordt één presentatie gegeven die de mening van de groep zo goed mogelijk weergeeft. In de presentatie worden de volgende punten besproken:

1. knelpunten in de exportketen naar Nederland die het functioneren van de keten belemmeren
2. rangschikking van knelpunten naar belangrijkheid
3. keuze van pilot gewas voor het oplossen van knelpunten in project in 2005

Ad1) Knelpunten: de stakeholder geeft zijn/haar visie op de belangrijkste knelpunten in de exportketen van groenten naar Nederland. De volgende soorten knelpunten kunnen bijvoorbeeld worden onderscheiden:

- organisatie/logistiek
- product kwaliteit
- kosten
- wet en regelgeving
- informatie voorziening/communicatie
- teelt
- gewasbescherming
- en anderen, zelf in te vullen

De knelpunten moeten zo concreet mogelijk worden aangegeven met, indien mogelijk, de veroorzakende factoren, bijvoorbeeld matige productkwaliteit door slechte verpakking, langdurig transport en gebruik van verkeerde rassen. Hierbij meteen aangeven welke veroorzakende factor volgens de stakeholder de belangrijkste is

Voor de keuze van knelpunten gelden de volgende criteria:

- oplossing van het knelpunt moet een meetbare verbetering van de keten opleveren door met name een grotere hoeveelheid geëxporteerd product op jaarbasis. (dit is het criterium waar het project op wordt afgerekend, de andere resultaten dragen daar aan bij)
- onderzoek betreffende het knelpunt moet binnen de projectperiode (1 jaar) resultaat kunnen opleveren en betaalbaar zijn voor de projectpartners
- expertise m.b.t. het knelpunt moet aanwezig zijn
- eventueel vereiste investeringen moeten realistisch en haalbaar zijn

Ad2) Prioriteit: de onder 1 genoemde knelpunten worden door de stakeholder tijdens de presentatie gerangschikt naar belangrijkheid. In de presentatie wordt aangegeven hoe men tot deze volgorde van belangrijkheid is gekomen en welke kansen worden benut als het knelpunt is opgelost. Iedere stakeholder voorziet de knelpunten van een wegingsfactor door er een aantal punten aan toe te kennen. Het knelpunt dat door de stakeholder is genoemd als prioriteit nummer 1 krijgt de meeste punten. Op deze manier ontstaat een ranking van knelpunten naar belangrijkheid.

Ad 3) Pilot gewas: hier wordt aangegeven welk gewas het meest geschikt is om als voorbeeld gewas te dienen voor het project. Criteria voor keuze van een pilotgewas zijn:

- een gewas dat regelmatig wordt geëxporteerd en economisch belangrijk is
- een gewas dat gevoelig is voor geïdentificeerde knelpunten in de keten
- een gewas dat aantoonbare kansen heeft om de export daarvan naar Nederland uit te breiden

Stakeholder workshop “Kansen en knelpunten van export ketens van groenten uit Suriname naar Nederland”

Instructies voor presentaties

1. Iedere presentatie duurt in totaal 15 minuten waarvan 10 minuten voor de presentatie en 5 minuten voor vragen. De stakeholders wordt gevraagd de presentatie van te voren op een flip-over te zetten volgens bijgevoegd format.
2. In iedere presentatie moeten de volgende punten aan de orde komen:
  - De belangrijkste export groentegewassen, in volgorde van belangrijkheid
  - Welke gewassen bieden de meeste kansen om de export hiervan naar Nederland uit te breiden (kansrijke gewassen)
  - Rangschik de gewassen naar potentieel van exportuitbreiding
  - Welke knelpunten moeten worden opgelost om de export van deze kansrijke gewassen te vergroten. Hierbij aangeven welke problemen invloed hebben op de totale export keten. In iedere presentatie een toelichting geven op knelpunten die zich voordoen bij:
    - a. Beschikbaarheid van zaaizaad en plantmateriaal, meststoffen, gewasbestrijdingsmiddelen, etc. (input supply)
    - b. De teelt
    - c. Afzet en handel
    - d. Verpakking
    - e. Transport en Export procedures in Suriname
    - f. Vereiste documentatie
    - g. Import procedures in Nederland
    - h. Andere knelpunten, zelf in te vullen
3. Rangschik de genoemde knelpunten in volgorde van belangrijkheid. Het belangrijkste knelpunt veroorzaakt de meeste belemmering van de export.

Format voor de presentatie op flip-over:

A. Export gewassen gerangschikt naar potentieel van uitbreiding van hoeveelheid geëxporteerd product.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

B. Knelpunten van (voor de export naar Nederland) kansrijke gewassen.

- Input supply
- Teelt
- Afzet en handel
- Verpakking
- Transport en export procedures in Suriname
- Vereiste documentatie
- Import procedures in Nederland
- Andere knelpunten

C. Knelpunten genoemd onder b) gerangschikt naar belangrijkheid (grootste probleem is nr. 1)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

D. Suggestie voor pilot gewas voor het project om knelpunten te onderzoeken.

BIJLAGE 2. SWOT ANALYSE GROENTE SUB-SECTOR VAN SURINAME

STERKTEN	ZWAKTEN
<ol style="list-style-type: none"> 1. De wil om groente te produceren en exporteren is aanwezig 2. Voldoende water van goede kwaliteit 3. Gunstig klimaat 4. Ruime, jarenlange ervaring met de teelt van traditionele gewassen 5. Adequate koel- en opslagfaciliteiten op de luchthaven 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gebrek aan professioneel opgezette groenteproducerende bedrijven van optimale grootte, waar moderne management technieken een stabiele jaarlijkse productie garanderen 2. De seizoensgebonden klimatologische omstandigheden bevorderen de ontwikkeling en verspreiding van ziekteverwekkers 3. Gebrek aan een efficiënt afzet en distributiesysteem 4. Inadequate verwerkingsfaciliteiten 5. De kwaliteit van het product laat veelal te wensen over. Productie en productkwaliteit is niet consistent 6. Inadequate kwaliteit en kwantiteit voor wat betreft plantmateriaal 7. Landbouwers, exporteurs, onderzoekers, voorlichters en onderzoeksassistenten hebben onvoldoende kennis van internationaal gangbare normen en standaarden 8. Inadequate Ondersteunende Diensten 9. Onverantwoordelijk gebruik van pesticiden 10. Gebrek aan kennis omtrent pesticiden bij verkopers (coöperaties en landbouwwinkels) 11. Inadequate oogst en na-oogst handelingen (o.a. verpakking) 12. Inadequate R&D (Research and Development) 13. Logistiek (afhandeling op Zanderij) 14. Er is een groot arbeiders tekort 15. Gebrek aan bestemmingsplannen /Inefficiënt gebruik van landbouwarealen (juiste gewas) 16. Water niet beschikbaar op de gewenste tijden (slecht water management systeem) 17. Organisatie graad is zwak 18. Niet optimaal functioneren van Bureau of Standards 19. Slechte samenwerking tussen onderzoekscentra 20. Trainingen voor boeren onvoldoende 21. Het momenteel beperkt uitvoeren van rassenproeven

KANSEN	BEDREIGINGEN
<ol style="list-style-type: none"> 1. Er is een toenemende vraag naar tropische en off-season groentesoorten binnen de niche markt in Europa 2. Er is vraag naar groente binnen de CARICOM markt 3. Er zijn afzetmogelijkheden voor niet-traditionele groentesoorten (bijv. prei, bloemkool, broccoli); zowel lokaal (horeca) als internationaal 4. Er zijn mogelijkheden voor het ontwikkelen van een Surinaamse cuisine industrie (pre-cooked meals) 5. Een regionaal afzetinformatiesysteem wordt opgezet voor de CARICOM 6. Het huidig beleid is gericht op ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de groente sub-sector 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stringente WTO-SPS normen en internationale standaarden 2. Hoge transportkosten 3. Hoge rentevoet / Ontbreken van landbouw kredietfaciliteiten 4. Toegang tot de CARICOM Markt 5. Geen transparantie voor wat betreft gronduitgifte beleid 6. Toenemende concurrentie uit andere landen voor hetzelfde product

BIJLAGE 3. PROGRAMMA VAN DE WORKSHOP.

LVV-PPO STAKEHOLDERS MEETING

Georganiseerd in het kader van het project

“SURITUIN – Technologische Vernieuwingsimpuls voor de Groenteteelt in Suriname”
Paramaribo, 03 februari 2005

PROGRAMMA

08.00 – 08.30	Registratie
08.30 – 08.35	Welkomstwoord (Mw. P. Milton, ODLOAV)
08.35 – 08.40	Korte toespraak PPO vertegenwoordiger (Dr. A. Everaarts)
08.40 – 08.45	Opening (Hr. G. Gangaram Panday, Minister van Landbouw, Veeteelt en Visserij)
08.45 – 09.00	REFRESHMENTS
09.00 – 09.15	Introductie / Kennismaking
09.15 – 09.45	Teelt / gewasbescherming / informatie (vertegenwoordiger
09.45 – 10.15	producenten, hr. D. Dwarka)
10.15 – 10.45	Verpakking / logistiek / regelgeving (vertegenwoordiger exporteurs, hr.
10.45 – 11.15	U. Taus)
	Presentatie vertegenwoordiger importeurs in Nederland (Hr. Ramkissoor)
11.15 – 11.45	Product kwaliteit (vertegenwoordiger PPO, hr. C. van Wijk)
11.45 – 12.15	
12.15 – 12.45	KOFFIE BREAK
12.45 – 13.30	
13.30 – 14.00	Organisatie/logistiek (Luchthavenbeheer N.V., hr. Ch. Warning)
	Wet en Regelgeving (vertegenwoordiger van LVV, hr. R. Grauwde)
14.00 – 14.30	Rangschikken van geconstateerde knelpunten (Dr. S. Wiersema)
14.30	Samenvatting van resultaten en keuze van pilot gewas(sen) (Dr. S. Wiersema) Planning projectactiviteiten in 2005 en afspraken met stakeholders (mw. P. Milton + Dr. A. Everaarts)
	Sluiting/Lunch

BIJLAGE 4. NOTULEN VAN DE WORKSHOP.

Ministerie Van Landbouw, Veeteelt En Visserij (LVV)
en
Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO)

NOTULEN STAKEHOLDERS MEETING D.D. DONDERDAG 3 FEBRUARI 2005

Project “ SURITUIN - Technologische Vernieuwingsimpuls voor de Groenteteelt in Suriname ”.

De heer R. Debie (wnd. Hoofd afd. Groentenonderzoek) heet als dagvoorzitter en als Surinaamse Counterpart (LVV) de aanwezigen welkom en geeft het programma van de dag door.

Mevr. P.Y. Milton (Onderdirecteur Landbouwkundig Onderzoek, Afzet en Verwerking).

Zij heet een ieder van harte welkom en stelt de vertegenwoordigers van PPO aan de aanwezigen voor :

Dr. A. Everaarts (Coördinator)

De heer C. van Wijk

Dr. S. Wiersema

Mevr. Polderdijk.

De heer Ramkisoer (Vertegenwoordiger importeurs Nederland)

Hierna verricht zij het welkomstwoord. .

Dr. A. Everaarts (Coördinator van PPO missie).

Hij houdt een korte toespraak m.b.t. hun wens om bij deze meeting tot discussie te komen over de knelpunten van de komende projecten.

Minister van L.V.V. Mr. G. Gangaram Panday.

Hij houdt een openingsspeech voor de aanwezigen.

Presentatie de heer U. Taus

Vertegenwoordiger van de exporteurs

Hij geeft aan :

- Dat het proces in het veld reeds begint bij de keuze van het zaaizaad en de grondsoort :onder meer vanwege het optreden van ziekten en plagen.
- De keuze en de toepassing van meststoffen : Geeft aan dat dit niet geanalyseerd kan worden.
- Afzetmarkt is wel aanwezig. Vraag : Waarom kunnen we niet veel meer afzetten ? Stelt vast, dat de vrachttarief een rol speelt. Voorbeeld : Santo Domingo (grootste concurrent) U.S. \$ 0.60 /kg ; India U.S. \$ 1.10/kg all-in naar Nederland. Voor Suriname : standaardtarief U.S. \$ 1.10/kg naar Nederland + weegkosten U.S. \$ 0.80/kg + Securitykosten U.S. \$ 0.30/kg + administratieve kosten. Suriname kan hierdoor niet concurreren met Santo Domingo. Vraag is groot in Nederland, maar als producent kan men niet plannen. Vraagcurve te grillig.

- Voorstellen : 1. Zelf vliegtuig charteren.
- 2. Alle documentatie werkzaamheden op Zanderij te laten geschieden : op dit moment gebeurt dit zowel in Paramaribo als op Zanderij.
- 3. Verpakking : - materiaal is een ellende en er zijn verschillende soorten. Door strengere maatregelen is er een verandering gekomen.

Discussie

- Dr. Wiersema : Met betrekking tot zaaizaad: Wie zou het initiatief hiertoe moeten nemen om het probleem op te lossen?
- Hr. Taus : Geeft aan dat het ministerie van LVV de deskundigheid heeft. Onder leiding van LVV moeten de stakeholders het initiatief nemen.
- Dr. Wiersma : Is met betrekking tot de transport tarieven het ministerie van LVV verantwoordelijk?
- Hr. Taus : Ligt op het bord van de overheid en met name de volgende punten:
- zaaizaad
  - teelt
  - verpakking
  - transport tarieven
  - documentatie
- Mw. Nanden : Geeft aan dat door de exporteurs van zaaizaad hybride zaad wordt geïmporteerd: er kan hiervan geen zaad worden gewonnen. De boeren echter winnen zelf zaaizaad waardoor het probleem ontstaat van niet goed producerende planten. Er zal training gegeven moeten worden m.b.t. het winnen van zaaizaad etc.
- Hr. Taus : Training moet een permanent karakter krijgen.
- Directeur Sahtoe :
- Eens dat problemen opgelost moeten worden
  - Bij het identificeren van problemen is niet “wie verantwoordelijk is” voor het probleem.
  - Er moet een mechanisme komen, een dwang , om de boeren goed zaaizaad te laten winnen. Dit moet van de outlet komen. De **exporteur** is het mechanisme dat ervoor moet zorgen dat er goed zaaizaad geproduceerd en gebruikt wordt door het product **niet** af te nemen indien dit niet geschiedt.
  - De exporteur wil **niet** hieraan meewerken.

- Hr. Taus : Zegt dat het niet waar is dat de exporteur niet wil meewerken. De exporteur weet zelf niet welk zaaizaad goed is omdat er geen wisselwerking is met de overheid. De overheid moet de boer goede alternatieven kunnen bieden m.b.t. zaaizaad.
- Directeur Sahtoe : Er is een Zaad Unit. M.b.t. het gebruik van goed zaaizaad zal vanuit LVV goedkeuring moeten komen, anders wordt de boer van de lijst gehaald.
- Hr. Taus : De boer zal er alleen maar baat bij hebben.
- Dr. Wiersema : Is hybride zaad beschikbaar?
- Mw. Milton : Hybride zaad wordt geïmporteerd.
- Hr. Taus : Er is voldoende hybride zaad beschikbaar, maar niet alles voldoet aan de gestelde eisen b.v. antroewa zaad: is nergens in de wereld te vinden. Moet lokaal worden gewonnen.
- Directeur Sahtoe : Het is een probleem om goed zaaizaad te vinden van antroewa, sopropo, peper en kouseband
- Hr. Ramkisoor : Is het mogelijk om b.v.sopropo zaad hier te ontwikkelen?
- Directeur Sahtoe : Fysiek zou dit wel kunnen. Aanmaak van zaaizaad is erg duur en de bewaarduur is soms beperkt. Als de overheid dit op zich neemt, subsidie noodzakelijk. is
- Hr. Ramkisoor : Waarom komen de boeren niet die juist slecht produceren; is er een drempelvrees?
- Directeur Sahtoe : De dwang moet komen van de exporteur; de exporteur wil **nooit** meewerken.

Presentatie de heer Ramkisoor.

Vertegenwoordiger van de importeurs in Nederland.

- Hij geeft zijn loopbaan aan van de afgelopen 25 jaren :
  - was $\pm$ 20 jaren teler in Suriname.
  - was $\pm$ 10 jaren teler in Nederland.
  - Is nu importeur.
  - $\pm$ 5 jaren geleden onderzoek gedaan in verpakking in Suriname. Conclusie : verpakking is slecht en wordt nog steeds dezelfde gebruikt als 30 jaren geleden.
- Nederland is een grote markt van Surinaamse groenten m.n. kouseband, maar verliest deze markt door concurrentie van andere landen z.a. China, die bevroren, verpakte kouseband exporteert naar Nederland. Ook de Nederlandse boeren spelen in op de vraag door kouseband zelf te produceren in kassen. Voorstel : Suriname dient goed zaaizaad van kouseband aan te maken om goede kwaliteit kouseband op de markt te brengen.

- Bevroren kouseband slaat ook in op de Nederlandse markt, waarbij 70% komt uit Santo Domingo. Om meer waarde te geven aan het produkt zou een apparaat zgn. Koelbox systeem , gekocht worden ter waarde van 1,5 miljoen euro; dit initiatief is niet gelukt, vanwege het niet verkrijgen van de vergunning om dit apparaat tegen een lager tarief te importeren.
- Het sorteren van de te exporteren groenten is ook van belang voor de exporteur, anders te veel verliezen.
- 50 % van de exportmarkt van groenten is al verloren waaronder pompoen, die nu uit Brazilië en Afrika komt.

Discussie.

Mevr. Polderdijk : maakt twee opmerkingen :

1. Verpakking wordt vaak genoemd.
2. Effect van een goede verpakking is niet alleen afhankelijk van een goede koeling, maar ook van andere factoren.

Hr. Ramkisoor :

1. De oogst speelt ook een rol : produkt vroeg oogsten, koelen en daarna in dozen. Het vóórtraject moet in Suriname bij de exporteur geschieden en moet niet te lang duren.
2. Er vindt geen koeling plaats bij de exporteur.

Mevr. Nanden : Moet het sorteren gebeuren op basis van uniformiteit of visuele eigenschappen z.a. verkleuring van het produkt ?

Hr. Ramkisoor : Op basis van beide: er moet een standaardprocedure zijn, waarbij de oogst 's morgens moet gebeuren.

Mevr. Nanden : Moet de oogst z.a. bijvoorbeeld bij sopropo (letten op leeftijd, rijpheid, volgroeidheid) ook gelden voor andere groenten?
Voor zover bekend nog niet onderzocht.

Hr. Soe Agnie : De importeur in Ned. moet eisen stellen aan het produkt. Indien hieraan niet wordt voldaan, moet hij het produkt weigeren m.a.w. dezelfde dwang opleggen aan de boer door de exporteur.

Mevr. Polderdijk : Hoeveel procent verlies is er door slechte verpakking, sortering etc. bij aankomst in Ned. ?

Hr. Ramkisoor : Verlies is 25 %. Dit verlies kan verminderd worden naar 2% bij goede verpakking en goede sortering.

Luchthavenbeheer
(Hr. Bijnaar) : Vindt dwang geen goed woord.

Hierop volgt een discussie over het gebruik van het woord “dwang”.

Hr. Soe Agnie : Bij bacove industrie : niet voldoen aan de eisen, geen export.

- Hr. Poerschke :
- Bewustzijn van verandering is bij alle stakeholders aanwezig.
  - Inventarisatie van hele keten en markt is noodzakelijk.
  - Willen wij de markt behouden, dan moet de massa kritischer worden m.b.t. de kwaliteitsnormen.
  - M.b.t. het sorteren van de groenten is dit aspect nog niet ontwikkeld; de exporteurs zijn wel bewust, maar voeren het niet uit.
  - Hoe kan de vicieuze cirkel van de keten , producent en de markt doorbroken worden ? Moeten alle stakeholders bij elkaar komen of moeten wij naar professionele producenten?
  - Met de basisprodukten alleen komen wij niet vooruit; er moet een toegevoegde waarde gegeven worden aan het produkt o.a. een goede verpakking.
- Hr. Sanchit : Wie moet al deze maatregelen treffen ?
- Hr. Poerschke : Alle actoren in de sector en alle stakeholders dwangmatig bij elkaar brengen.
- Hr. Bijnaar : Discussie m.b.t. regelgeving en vormen van een werkgroep/-commissie om alle actoren te betrekken.
- Directeur Sahtoe : Naar aanleiding van de import van bevroren kousbeband uit China Is er vraag naar kant en klare verwerkte tropische groente ?
- Hr. Ramkisoer : De vraag is groot sinds vorig jaar vanuit de Supermarkets.
- Directeur Sahtoe : Dacht, dat de vraag naar verwerkte groente was verminderd en dat men juist verse groente wil consumeren.
- Mevr. Polderdijk : De vraag naar “ready to eat “ produkt is toegenomen, vanwege het magnetron gebruik. Voor restaurants ook gemakkelijk.

Presentatie de heer C. van Wijk.

Samenvatting :

- Activiteiten van 2004, waarbij uitleg is gegeven van de twee trajecten volgens een schematisch overzicht.
- Welke acties zijn ondernomen en uitgevoerd.
- Uitleg over nieuwe verpakkingsmateriaal.

Mevr. Polderdijk : Wie moet betalen voor de verpakking en wie zal er voordeel aan hebben ?

Hr. Van Wijk : Kosten worden door de importeur gedragen, want die maakt de grootste winst.

Directeur Sahtoe : Is er ooit een berekening gemaakt voor transportkosten in container ?

Hr. Van Wijk : Nee, geen berekeningen gemaakt. Gezamenlijk optreden is belangrijk.

Mevr. Polderdijk : Transportkosten overzee zijn afhankelijk van het traject en type container, waarbij de berekeningen opgevraagd kunnen worden.

Presentatie de heer Ch. Warning.

Onderdirecteur Commerciële Zaken Luchthavenbeheer N.V.

Hij geeft een toelichting over de organisatie en de logistiek van koelfaciliteiten op de Luchthaven.

Discussie

Hr. De Randamie : Hoe ver ligt de koelcel verwijderd van het vliegtuig ?

Hr. Warning : Afhankelijk van de route, die gekozen wordt is ca 1 km..

Hr. Debie : Er zijn diverse gewassen, die allemaal bij een aparte temperatuur opgeslagen dienen te worden ; er zijn slechts drie ruimten beschikbaar. Hoe zal men te werk gaan ?

Hr. Warning : Er zal overleg moeten plaatsvinden, afhankelijk van de behoefte.

Hr. Poerschke : De opslagruimte is buiten de luchthaven. Hoe zit het dan met de afhandeling bij de douane (inklaring etc.) ?

Hr. Warning : Het is mogelijk om, na de luchthaven te zijn gegaan, met medewerking van de douane het produkt te isoleren binnen het terrein en dan de inklaring te doen. Deze werkwijze moet realistisch zijn, waarbij het mogelijk is om afspraken te maken om de nodige activiteiten te doen uitvoeren.

Hr. Poerschke : Echter mag dan niet meer daar gereden worden, want het is buiten het terrein.

- Mevr. Jesserun : De koelfaciliteiten liggen wel binnen het terrein en men is bezig een binnendoor route voor te bereiden; echter zijn er hiervoor nog geen financiën.
- Hr. Van Wijk : Wat zullen de tarieven voor koeling per dag zijn ?
- Hr. Warning : De tarieven zijn nog niet berekend, omdat nog niet alle kosten bekeken zijn. Op basis van U.S. \$ 30.000 per maand aan omzet zouden de kosten gedekt kunnen worden.

Presentatie de heer R. Grauwde.

Hoofd van de afdeling Plantenbescherming , Min. Van L.V.V.

Hij geeft een overzicht m.b.t. wet en regelgeving.

Discussie.

- Mevr. Sriram : Wat is de consequentie op korte termijn i.v.m. de aangepaste EU-regelgeving t.a.v. voedselveiligheid ?
Wie is verantwoordelijk voor de implementatie van deze regelgeving en wie zal controle uitoefenen ?
- Hr. Grauwde : Multi – disciplinaire aanpak, waarbij L.V.V. als verantwoordelijke Ministerie met de stakeholders het pad moeten kiezen en zorgdragen voor de begeleiding, zodat de handel voortgang kan vinden. Een voorbeeld is het trace back systeem, dat bij wet vast gesteld moet worden.
- Hr. Bijnaar : Als bij het trace back systeem grove nalatigheid wordt geconstateerd met mogelijke schade voor de volksgezondheid, welke sancties zijn bij wet vast gesteld voor de producent ?
- Hr. Grauwde : Het proces gebeurt reeds bij de keuze van het zaaizaad. Er zal van gecertificeerd zaad moeten worden uitgegaan, die vastgelegd is in de ontwerpzaadwet.

Presentatie de heer I. Poerschke.

Namens de telers wegens afwezigheid van de heer D. Dwarka.

- Het brengen van verandering en ontwikkeling is een bewuste keuze. Deze keuze wordt ingegeven door de marktontwikkeling. De Overheid, de producent en de instituten moeten hierin hun rol hebben.
- De produktie van landbouwprodukten moet volgens een professioneel landbouwsysteem geschieden. Vanwege zwakke vertegenwoordigers van de landbouworganisaties moet het besef van de juiste keuze doordringen, voordat goede resultaten bereikt kunnen worden.
- Kennis is een middel om succes te kunnen bewerkstelligen en te streven naar professionele producenten.
- L.V.V. als kern Ministerie zal ook een keuze moeten maken en dit bewustzijn stimuleren.
- Hij feliciteert het Ministerie van L.V.V. en de vertegenwoordigers van P.P.O. voor het organiseren van deze meeting.

Hr. Van Wijk : Zijn de telers georganiseerd ?

Hr. Poerschke : Er zijn coöperaties, echter niet op de hoogte of ze al dan niet effectief zijn.

Bijdrage Dr. S. Wiersema

Discussie.

Mevr. Nanden : M.b.t. de kwaliteit van het produkt, de normen en de standaarden, zal dit nationaal opgelost moeten worden ? Internationaal moeten de teeltprotocollen veranderd worden ; echter is dit een beleidskwestie.

Hr. Debie : vraagt naar de mening van de ressortleiders ?

Hr. Ramlal : De afhandeling van het te exporteren produkt is een aspect voor het Onderdirectoraat Landbouw, waarbij op korte termijn iets aan gedaan kan worden.

Mevr. Nanden : Vanwege onze zwakke landbouworganisaties, welke suggestie geeft P.P.O. op basis van hun ervaringen om het gewenste resultaat te kunnen krijgen, nadat L.V.V. reeds zoveel trainingen heeft verzorgd en toch niet het gewenste resultaat heeft bereikt.

Hr. C. van Wijk : Trainingen verzorgen op basis van 3 á 4 boeren te beginnen aan de basis m.b.t. de teelt.

Mevr. Nanden : Wat zijn de reacties van de boeren m.b.t. F.F.S. ?

Geen response vanuit de zaal.

Dr. A. Everaarts : Planning projectactiviteiten in 2005 en afspraken met stakeholders.

- Hij constateert, dat een deel van de aanwezigen vertrokken zijn en vraagt of dit een kenmerkend probleem is.
- Geeft aan dat P.P.O.en L.V.V. een faciliterende rol hebben in het heel proces .
- De teler moet zelf zijn weg bepalen, waarbij er 3 typen boeren kunnen worden onderscheiden :
  - De boer, die zelf zorgt voor verandering.
  - De boer, die het ziet gebeuren en traag reageert.
  - De boer, die niet eens weet wat er eigenlijk gebeurt.
- Hij kiest voor de boer, die het ziet gebeuren en traag reageert.
- In Ned. gaan veranderingen via de portemonnee ; geld is een belangrijke drijfveer om mensen te laten veranderen.
- Planning van de activiteiten kan niet gemaakt worden, vanwege afwezigheid van de stakeholders.

Dr. Wiersema : Keuze van de pilot gewassen. Welke gewassen zijn aantrekkelijk ?
 Na discussie zijn de volgende gewassen geselecteerd :
 1. Kouseband
 2. Peper : Madame Jeanette en Adjie oema
 3. Sopropo
 4. Oker

Mevr. Nanden : Moet er niet eerst een kosten/baten analyse gemaakt worden, vanwege de seizoengebondenheid van het gewas ?

Mevr. M. Jagroep : Seizoengebondenheid doorbreken door kassenteelt.

Mevr. P. Milton en Dr. A. Everaarts.

Planning activiteiten :

1. Verpakking
2. Eisen van de afzetmarkt
3. Optimalisering van de teelt : zaai zaad, rassen, IPM-training.
4. Afhandeling van het te exporteren produkt : de rol van L.V.V.
5. Bewerkte produkten : toegevoegde waarde.

Keuze van het pilot gewas : **kouseband.**

Drs. E. Rozenblad

Fungerend directeur van het Ministerie van LV.V.

Hij geeft een korte samenvatting van het belang van deze meeting, bedankt de aanwezigen en sluit de meeting om 14.15 uur.

BIJLAGE 5. WELKOMSTWOORD VAN MEVR. P.Y. MILTON, L.V.V.

Welkomstwoord

Bij de Opening van de LVV-PPO stakeholders meeting, welke wordt georganiseerd in het kader van het LVV-PPO project

"SURITUIN – TUINBOUWTECHNOLOGISCHE VERNIEUWINGS-IMPULS VOOR DE GROENTETEELT IN SURINAME"

Datum: 03 februari 2005

Locatie: Vergaderzaal Landbouwproefstation

Minister van LVV, Mr. Gangaram Panday
Directeur van het Ministerie van LVV, Hr. Sahtoe
Fungerend directeur van het Ministerie van LVV, Hr. Rozenblad
IICA Groente- en Fruitspecialist, Hr. Ormskerk
PPO deskundigen, Dr. Everaarts en Hr. van Wijk
Deskundigen van de Universiteit van Wageningen, Mw. Polderdijk en Dr. Wiersema
Hr. Ramkissoor
Onder Directeuren en stafmedewerkers van het Ministerie van LVV
Participanten
Dames en heren,

Het is mij een genoegen U vandaag te mogen verwelkomen op het Landbouwproefstation bij de opening van de stakeholders meeting, welke wordt georganiseerd in het kader van het LVV-PPO project "Surituin – Tuinbouwtechnologische Vernieuwings-Impuls Voor De Groenteteelt In Suriname"

In het jaar 2003 is er tussen het Onderdirectoraat Landbouwkundig Onderzoek, Afzet en Verwerking van het Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, dat beter bekend staat als het Landbouwproefstation, en het Nederlands instituut Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO), dat deel uitmaakt van het Wageningen Universiteit Research Center, een samenwerking tot stand gekomen..

Bij het ontplooiën van de eerste gezamenlijke activiteiten tussen het Landbouwproefstation en het instituut PPO is als uitgangspunt genomen de huidige situatie met betrekking tot onze groente-export naar Nederland.

Thans vindt de export van Surinaamse groenten naar Nederland op bescheiden schaal plaats: ± 2500 ton op jaarbasis.

Het is belangrijk dat alles in het werk wordt gesteld dat de Nederlandse markt voor onze exporteurs behouden blijft en dat de mogelijkheden die bestaan om het huidige jaarlijkse exportvolume te vergroten adequaat worden benut. Bij de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap in Nederland is er een grote vraag naar Surinaamse groenten, terwijl onder de Nederlandse bevolking zelf de interesse voor exotische groenten toeneemt.

Deze bijeenkomst heeft tot doel geïdentificeerde knelpunten binnen de Surinaamse groenteteelt en die betrekking hebben op de export van Surinaamse groenten met alle belanghebbenden onder de loupe te nemen, de knelpunten te rangschikken naar belangrijkheid en om na te gaan aan welke knelpunten op korte termijn gewerkt zal kunnen worden.

De doelgroepen die wij voor de bijeenkomst van vandaag voor ogen hebben omvat:

- Medewerkers van het onderdirectoraat landbouwkundig onderzoek van het ministerie van LVV
- Landbouwvoorlichters
- Groentetelers
- Exporteurs
- Importeurs en
- Luchthavenbeheer

Gelet op de regelgeving in de Europese Unie, op het gebied van voedselveiligheid, kan gesteld worden dat het niet gemakkelijker wordt om zaken met EU-lidlanden te doen.

De regelgeving, die in 2002 in werking is getreden m.b.t. voedselproducten, is complexer geworden en er gelden hoge kwaliteits- en voedselveiligheidsnormen.

Gelet op de internationale veranderingen die continu plaatsvinden, moet Suriname om de export van groenten en fruit veilig te stellen, rekening houden met diverse factoren.

Wij realiseren ons dat Suriname nu meer dan ooit dringende aandacht zal moeten geven aan de bestaande knelpunten binnen de keten, en de internationaal geldende normen en standaarden, willen wij onze groenten- en fruit export veilig stellen en uitbreiden.

We zullen naar mogelijkheden moeten zoeken om onze concurrentiepositie op de internationale markt te behouden, met producten van uitstekende kwaliteit.

In de marktstudie die het PPO heeft verricht, als eerste activiteit onder het samenwerkings verband zijn de knelpunten in de totale keten duidelijk geïdentificeerd zijn geworden, terwijl er ook voorstellen zijn gedaan om de export te bevorderen. Na deze fase zijn er pilotstudies uitgevoerd geworden met betrekking tot post-harvest aspecten in Suriname en aspecten van verpakking van afhandeling in Nederland, waarvan de resultaten twee maanden geleden gepresenteerd zijn geworden.

Als follow-up van het project “Verbetering Kwaliteit Surinaamse Groenten in de Afzetketen”, welke gedurende 2003 en 2004 werd uitgevoerd door het Landbouwproefstation in samenwerking met het PPO, zal gedurende dit jaar het project SURITUIN worden uitgevoerd. Aan project SURITUIN zullen ook deskundigen van de Universiteit van Wageningen hun ondersteuning verlenen.

Het project Surituin, “Technologische vernieuwingsimpuls voor de groenteteelt in Suriname”, omvat 3 componenten t.w.:

- Vollegrondsteelt
- Verbetering van de verpakking (voortzetting activiteiten)
- Capacity building.

Ter voorbereiding van de workshop die vandaag gehouden wordt is de vorige week in de conferentiezaal van het voorlichtingskantoor van LVV te Kwatta een bijeenkomst gehouden met exporteurs, producenten en voorlichters om de knelpunten die ervaren worden bij groenteproducten en export aan te geven. Dit teneinde vandaag efficiënter te werk te kunnen gaan. De participatie van de aanwezigen tijdens de bijeenkomst van de vorige week is bijzonder intensief geweest. Ik hoop dat wij vandaag eveneens een actieve participatie van de belanghebbenden tegemoet mogen zien.

Dames en heren,

Ik wens U een vruchtbare dag toe en dank U voor Uw aandacht.

BIJLAGE 6. TOESPRAAK VAN DR. A.P. EVERAARTS, PPO.

Geachte Heer Gangaram Panday, Minister van Landbouw, Veeteelt en Visserij,
Mevrouw Milton, Directeur Onderafdeling Landbouwkundig Onderzoek, Afzet en Verwerking,
Andere vertegenwoordigers van het Ministerie van LVV,
Vertegenwoordigers van groentetelers,
Vertegenwoordigers van exporteurs,
Vertegenwoordiger van de importeurs van Surinaamse groenten in Nederland,
Vertegenwoordiger van Luchthavenbeheer op de luchthaven Johan Adolf Pengel,
Het hoofd van de afdeling Plantenbescherming,
Vertegenwoordiger van de Nederlandse Ambassade in Paramaribo
Collega's in Suriname en collega's uit Nederland,

Het is een hele lijst van personen en vertegenwoordigers om zo op te noemen, wanneer ik zo rond kijk, dan denk ik wat goed dat u er allemaal bent, dat u allemaal gekomen bent, want we hebben wat met elkaar te maken en we moeten iets gaan doen met elkaar vandaag

Deze bijeenkomst is georganiseerd om de hele keten van export van groenten uit Suriname naar Nederland in beeld te brengen en vast te stellen welke knelpunten in deze keten een belangrijke rol spelen. Het is dan ook plezierig dat het gelukt is om vertegenwoordigers van vrijwel alle schakels in deze keten bij elkaar te brengen. De organisatie verdient een compliment daarvoor.

We zullen vandaag proberen om alle deelnemers aan de exportketen de knelpunten die zij ervaren, toe te laten lichten. En het gaat erom de hele keten in beeld te brengen, dat begint bij de beschikbaarheid van goed zaad van voor de lokale omstandigheden geschikte rassen, dan volgt de zaai, of de opkweek van stevig en gezond plantmateriaal. Vervolgens moet de teelt goed worden uitgevoerd, met de juiste en toegelaten gewasbeschermingsmiddelen, de juiste bemesting vraagt veel aandacht, het oogsttijdstip moet zo zijn gepland dat het product op het gewenste moment op de markt komt, van veel belang is de oogst op het juiste moment in de leeftijd van het gewas of het product, een onrijp of overrijp product doet het niet goed na de oogst. De verpakking en het transport van het product speelt een heel belangrijke rol bij de kwaliteit van het product zoals het later in de toko of in de supermarkt in Nederland ligt. Jammer genoeg zien we nu nog veel verlies van kwaliteit onderweg.

Er zijn een heleboel mensen betrokken bij de weg van goed zaad naar goed product voor een tevreden consument. Elke actie van de afzonderlijke spelers in de keten heeft effect op de volgende schakel in de keten. Een slecht geteeld product werkt door in de hele keten, dat komt nooit meer goed, schade tijdens verpakking en transport is op het moment van veroorzaken vaak nog niet te zien, maar later in de winkel zie je op het product de bruine of zwarte stoot en schuur plekken. Zo heeft een ieder de verantwoordelijkheid het zo goed mogelijk te doen, met verantwoordelijkheid voor elkaar. Maar ik ben plantenteler genoeg om te zeggen, het begint bij het begin, het telen van een goed product is een eerste en heel noodzakelijk stap van een succesvolle keten. Laten we niet vergeten dat de teler het eerste en meestal ook grootste risico neemt, hij verdient daarom ook de steun van de andere spelers in de keten,

Mijn wens is dat we aan het einde van deze dag een misschien felle, maar faire en open discussie hebben gehad over de knelpunten in de keten van export van Surinaamse groenten naar Nederland en dat we het eens zijn geworden over de aanpak om belangrijke knelpunten op te lossen.

Ik dank alvast nogmaals de organisatoren van deze dag en hoop dat deze dag er toe leidt dat we uiteindelijk een belangrijke toename in de export van groenten zullen gaan zien, want daar gaat het om,

Dank u wel

BIJLAGE 7. OPENINGSSPEECH VAN DE MINISTER VAN L.V.V. MR. G. GANGARAM PANDAY.

TOESPRAAK MINISTER VAN LANDBOUW, VEETEELT EN VISSERIJ
Bij de Opening van LVV-PPO stakeholders meeting, welke wordt georganiseerd in het kader van het
LVV-PPO project
"SURITUIN – TUINBOUW/TECHNOLOGISCHE VERNIEUWINGS-IMPULS VOOR DE
GROENTETEELT IN SURINAME"

Datum: 03 februari 2005
Locatie: Vergaderzaal Landbouwproefstation

Directeur van het Ministerie van LVV, Hr. Sahtoe
Fungerend directeur van het Ministerie van LVV, Hr. Rozenblad
IICA Groente- en Fruitspecialist, Hr. Ormskerk
PPO deskundigen, Dr. Everaarts en Hr. van Wijk
Deskundigen van de Universiteit van Wageningen, Mw. Polderdijk en Dr. Wiersema
Onder Directeuren en stafmedewerkers van het Ministerie van LVV
Participanten
Dames en heren,

In het jaar 2003 is er tussen het Landbouwproefstation en het Nederlands instituut Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO), dat deel uitmaakt van het Wageningen Universiteit Research Center, een samenwerking tot stand gekomen. Deze samenwerking is een uitvloeisel van de samenwerking tussen het Ministerie van Landbouw, Veeveelt en Visserij van Suriname (LVV) en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid (LNV) van Nederland.

Teneinde een goed inzicht te kunnen krijgen in de mogelijkheden van de Nederlandse markt voor Surinaamse groentesoorten en om bottle-necks te kunnen identificeren die een negatieve invloed hebben op de kwaliteit van de Surinaamse groente die wordt geëxporteerd naar de Nederlandse markt deden het Ministerie van LVV van Suriname en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid (LNV) van Nederland, is als eerste activiteit binnen dit samenwerkingsverband door het PPO marktonderzoek verricht geworden. Het marktonderzoek had concreet tot doel Surinaamse telers en exporteurs inzicht te geven in de wensen en behoeften van zowel hun afnemers als de consument. Het marktonderzoek bevatte tevens een knelpunten- en concurrentie-analyse. De resultaten hiervan werden in de maand juni van het vorig jaar aan belanghebbenden gepresenteerd.

Tijdens deze presentatie zijn, op basis van geïdentificeerde bottle-necks, onderwerpen geselecteerd voor implementatie van een pilot-studie met Surinaamse en Nederlandse ketenactoren om de kwaliteit van Surinaamse groenten te kunnen verbeteren. In dit kader werden gedurende de periode september 2004 tot en met november 2004 in Suriname, door medewerkers van het Landbouwproefstation, en in Nederland, door medewerkers van het PPO, experimenten uitgevoerd m.b.t. het project "Verbetering Kwaliteit Surinaamse Groenten in de Afzetketen". De eerste voorlopige resultaten werden twee maanden geleden en wel op 13 december 2004 aan U worden gepresenteerd.

Dames en heren,

Diverse factoren staan succesvol ondernemen in de productie en afzet van groentegewassen in Suriname in de weg.

Ter voorbereiding van de stakeholders meeting die vandaag plaatsvindt heeft er een week geleden een bijeenkomst plaatsgevonden tussen medewerkers van de Onderdirectoraten Onderzoek en Landbouw van het Ministerie van LVV met exporteurs en producenten, waarbij de kansen en bedreigingen, sterkten en zwakten (knelpunten) anno 2005 voor wat betreft de Surinaamse groentesector geïdentificeerd zijn geworden. Dit werd gedaan teneinde vandaag effectief te kunnen werken aan het selecteren van knelpunten die in het kader van het project Surituin – “Technologische vernieuwingsimpuls voor de groenteteelt in Suriname” op korte termijn kunnen worden aangepakt. Het project Surituin – “Technologische vernieuwingsimpuls voor de groenteteelt in Suriname” wordt dit jaar uitgevoerd als follow-up van het project “Verbetering Kwaliteit Surinaamse Groenten in de Afzetketen”, welke in het jaar 2004 werd uitgevoerd door het Landbouwproefstation in samenwerking met het PPO.

Het Ministerie van LVV heeft met betrekking tot de export van groenten, twee doelen voor ogen:

- Behouden van de export van groenten naar de Europese markt en eventueel het vergroten van het exportvolume van Surinaamse groenten en fruit naar Nederland; én het verkrijgen van toegang tot de CARICOM markt.
- Het consolideren van duurzame relaties tussen Surinaamse producenten en Nederlandse afnemers

De concrete oftewel de tastbare doelstelling van dit project betreft kwaliteitsverbetering gericht op minder afkeuringen inzake voedselveiligheid en minder verliezen door overige kwaliteitsaspecten.

Het project sluit als externe prikkel aan bij de bestaande initiatieven van Surinaamse exporteurs die reeds ondersteund worden door het Ministerie van LVV met, onder meer, Good Agricultural Practices (GAP) registraties en trainingen, boerenregistraties, het recentelijk geïmplementeerde traceback systeem en het pesticide registratie- en management systeem welke thans wordt voorbereid.

Dames en Heren,

Gelet op de eenwording van de Europese Unie m.b.t. de uniformering van wet en regelgeving op het gebied van voedselveiligheid, kan gesteld worden dat het echt niet gemakkelijker wordt om zaken met de EU-lidlanden te blijven doen.

De regelgeving m.b.t. voedselproducten die in 2002 in werking is getreden, is complexer geworden en er gelden hogere kwaliteits- en voedselveiligheids normen.

Om onze doelen te verwezenlijken en mede gelet op de internationale veranderingen die continu plaatsvinden, moet Suriname als exporterend land van groenten en fruit, rekening houden met o.a.:

- het gebruik van pesticiden en meststoffen. Ten aanzien van dit punt heeft Suriname reeds stappen gezet in de goede richting. In dit kader kunnen wij vermelden dat de Bestrijdingsmiddelenwet dinsdag a.s. op de agenda van het Parlement staat. Het Ministerie van LVV ontplooit reeds geruime tijd activiteiten in het kader van “Good Agricultural Practices” en “Agricultural Health and Food Safety”.
- activiteiten m.b.t. de productkwaliteit van de groenten en fruit, waarbij als belangrijke element de na-oogst activiteiten genoemd kunnen worden. De kwaliteit van het product dat uiteindelijk op de winkelschappen ter verkoop wordt aangeboden is voor een groot deel ook afhankelijk van de wijze waarop de na-oogst activiteiten in de keten hebben plaatsgevonden.
- Het feit dat voor export van groenten en/ of fruit naar Europese landen, de WTO/SPS regels van toepassing zijn,

- Het feit dat indien verwerking van groenten en/ of fruit plaatsheeft, toepassing van de Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) methode van kracht is, waarbij de hele productieketen van producent naar consument in beschouwing wordt genomen, een pre is.

Dames en heren,

In het kader van de ontwikkelingsrelatie met Suriname wordt zowel door Suriname als Nederland de agrarische sector gezien als kernpunt. Daarbinnen wordt ontwikkeling van de tuinbouwsector als uitermate belangrijk gezien.

Nederland speelt vanouds een belangrijke rol in de internationale groentehandel. Een gedegen kennis van de keten van productie, verwerking en afzet is een voorname pijler voor deze positie. Bij het handhaven van die rol spelen het ontwikkelen en toepassen van systemen voor het garanderen van de kwaliteit van de productie en van het product een belangrijke rol. Ook kennis en toepassen van methoden voor het handhaven van de veiligheid van voedsel is een vereiste om een leidinggevende positie te kunnen blijven vervullen. Deze kennis is eveneens voor een ontwikkelingsland, als Suriname, van belang.

Een samenwerking van Suriname met Nederland in het ontwikkelen van kennis en vaardigheden om onder de omstandigheden in het land aan voorwaarden voor export van groenten te kunnen voldoen kan mogelijk zowel voor Suriname als voor Nederland voordelen opleveren: voor Suriname behoud en eventueel verruiming van de exportmogelijkheden en daarmee een economische impuls, voor Nederland kwalitatief goede producten tegen een concurrerende prijs.

Dames en heren,

Ik ben, als Minister van LVV, daarom bijzonder verheugd over de samenwerking die ongeveer twee jaar geleden tot stand is gekomen tussen het Landbouwproefstation en het onderzoeksinstituut PPO. Ik hoop dat deze samenwerking gecontinueerd zal kunnen worden en dat deze in de toekomst hechter kan worden.

Ik spreek bij deze dank uit aan de deskundigen van het PPO en de Universiteit van Wageningen die dit jaar een bijdrage zullen leveren aan onderzoeks- en trainingsactiviteiten ten gunste van Surinaamse stakeholders binnen de groentesector.

Dames en heren,

Ik kijk met belangstelling uit naar het rapport omtrent de discussies die vandaag hier gevoerd zullen worden. Uit rapportage van mijn staf heb ik begrepen dat de participatie van de zijde van de stakeholders tijdens de voorbereidende bijeenkomst die een week geleden plaatsgevonden heeft bijzonder actief was. Ik spreek de wens uit dat met dezelfde intensiteit vandaag hier gediscussieerd zal worden.

Met deze woorden verklaar ik deze stakeholders meeting die vandaag plaatsvindt in het kader van het project Surituin – “Technologische vernieuwingsimpuls voor de groenteteelt in Suriname” voor geopend.

Ik dank U voor Uw aandacht.

